

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

Медіафорум : аналітика, прогнози,
інформаційний менеджмент :
зб. наук. праць. – Чернівці :
Чернівецький нац. ун-т, 2023. –
Том 13. – С. 210-227

Mediarorum: Analytics, Forecasts,
Information Management:
Collection of Research Articles. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University, 2023. –
Vol. 13. – pp. 210-227

<https://doi.org/10.31861/mediaforum.2023.13.210-227>

УДК: 327.3

© Лев-Олександр Бондаренко¹

АКТУАЛЬНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАСТРОЇ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

210
— Мета статті полягає у комплексному аналізі основних чинників, що впливають на соціокультурні зміни у країнах Європейського Союзу. У статті розглядається питання політики мультикультуралізму у країнах Європейського Союзу, а також актуальних соціокультурних проблем та настроїв, спричинених міграційними, економічними та соціальними процесами. У дослідженні проводиться аналіз впливу історичних процесів на формування етнічних груп, які у подальшому становленні європейських держав та їх об'єднання у Європейський Союз, відігравали та продовжують відіграти важливу роль у питання регіональної політики. Результат дослідження полягає у підтвердженні факту того, що невдалі спроби інтегрувати іммігрантів у європейське суспільство призводять до загострення відносин між корінним населенням європейських держав та іммігрантами, зростання антиіммігрантських настроїв та масових протестів європейців проти міграційної політики національних урядів.

Ключові слова: мультикультуралізм, міграція, культурна ідентичність, етнічні групи, європейська єдність, полісоціокультуралізм, ЄС.

Urgent Social and Cultural Issues and Attitudes in the European Union Countries

The purpose of the article is to consider the issue of multiculturalism policy in the European Union countries, as well as current socio-cultural problems and attitudes caused by migration and economic and social processes.

¹ Аспірант кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна. E-mail: bondarenko.lev-oleksandr@chnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-6244-9706>.

The study analyses the influence of historical processes on the formation of ethnic groups, which, in the subsequent formation of European countries and their consolidation into the European Union, played and continue to play an essential role in the matter of regional politics. The study confirms that unsuccessful attempts to integrate immigrants into European society led to the aggravation of relations between the native population of European states and immigrants, growth of anti-immigrant sentiments and mass protests of Europeans against the national governments' migration policies.

Keywords: multiculturalism, migration, cultural identity, ethnic groups, European unity, polysocioculturalism, EU.

Постановка проблеми. Важливою ідеологічною й духовною основою Євросоюзу, історія якого розпочалася у 1993 р. з набуттям чинності Маастрихтського договору, покликана стати саме соціокультурна складова єдності європейських народів. За словами Ж. Монне, одного з основоположників європейської інтеграції, маючи можливість знову розпочати процес євроінтеграції, він започаткував би його з соціокультурної складової європейської єдності, яка виявилась дійсно вагомим компонентом в розбудові Євросоюзу. Цю соціокультурну складову слід розглядати як квінтесенцію «всіх видів людської діяльності, звичаїв, вірувань, тобто всього матеріального та духовного, що створено людьми. Таке визначення культури наголошує на важливій ролі соціально-історичної спадщини і традиції» (Соціокультурні, 2010). При цьому культурні цінності утворюють суспільні інститути країни.

Отже, дослідження соціокультурних змін та актуальних тенденцій в Євросоюзі, що викликані міграційною кризою і загальною зміною суспільно-політичних орієнтирів, демонструє свою актуальність та перспективність. Саме ці зміни формують основні тенденції та чинники впливу на подальший розвиток ЄС, настрої місцевого населення, формування ідеологічних переконань, тощо.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Аналіз актуальних соціокультурних проблем та настроїв у країнах Євросоюзу доволі активно проводять як вітчизняні, так і європейські науковці, оскільки дана тема має безпосередній вплив на низку супутніх процесів, та багато у чому залишається визначальною складовою у моделюванні політичних, економічних та соціальних стратегій, як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі.

Впродовж останнього десятиліття спостерігається найвищий інтерес щодо актуальних соціокультурних проблем та настроїв у країнах ЄС саме крізь призму міграційних процесів, які неодноразово демонстрували кризові явища та становили серйозну загрозу для всієї конструкції Європейського Союзу, основаної на системі договорів, законодавчих актів та інших нормативних документів (Липовська Н., Ткаченко М., Щербаков Ю., Фурсова О.).

У той же час, протягом декількох останніх років спостерігається значна актуалізація даного питання у контексті політичних процесів як на державному, так і на загальноєвропейському рівні, оскільки саме соціокультурна проблематика та суспільні настрої у країнах ЄС демонструють визначальну роль у процесі підготовки до виборів у Європейський Парламент, які мають відбутися у червні 2024 р., а відповідно – формують основну повістку дня та визначають актуальні ідеологічні і політичні тенденції на найближчі п'ять років (U. Beck, R. Koopmans, P. Norris.).

212

Зважаючи на євроінтеграційні процеси в Україні та подальші перспективи приєднання до Євросоюзу, а також на політичну та економічну залежність України від ЄС, важливо зазначити, що питання соціокультурних проблем та настроїв у ЄС, їх вплив на подальший розвиток політичного життя, є надважливим фактором, що потребує більш ґрунтовних досліджень і серед вітчизняних науковців. Такий підхід дасть змогу більш якісно перейняти важливий досвід та інтегрувати його у внутрішньополітичні процеси.

Мета статті – комплексний аналіз основних чинників, що впливають на соціокультурні зміни у країнах Європейського Союзу; дослідити питання політики мультикультуралізму у країнах ЄС, актуальних соціокультурних проблем та настроїв, спричинених міграційними, економічними та соціальними процесами. Завдання статті полягають у наступному: обґрунтувати актуальні соціокультурні проблеми та настрої у країнах Євросоюзу, відслідкувати тенденції щодо їх зміни, та визначити рівень їх впливу на суспільно-політичні процеси. У статті використано статистичний, порівняльний, моніторинговий методи, системний і функціональний методологічні підходи.

Виклад основного матеріалу. На відміну від США, країн Південної Америки й Австралії, тобто держав, становлення яких пов'язано з імміграцією з Європи значної кількості населення, які долучалися

до формування нових націй, самі європейські країни пережили подібні процеси на початку середньовіччя.

У XX ст. у деяких країнах ЄС збереглися соціокультурні проблеми. Так, у Бельгії, де існують окремі регіони, населені представниками різних етнічних груп: Фландрія з нідерландською мовою (офіційною), Валлонія з французькою (офіційною), Брюссель – столиця з двома – нідерландською та французькою – офіційними мовами та Східна Бельгія з німецькою мовою у статусі офіційної. В кожному з цих регіонів існують свої соціокультурні особливості, помітні, зокрема на прикладі мов. Міські ради, поліція й інші органи влади зобов'язані використовувати лише офіційну мову, навіть якщо вони розуміють інші мови.

Хоча всі три мови мають офіційний статус, у школах Валлонії нідерландська мова не завжди є частиною обов'язкової освітньої програми, а у Фландрії французьку вивчають обмежено. Також німецька не є обов'язковою у Фландрії та Валлонії. В результаті – ситуація, коли бельгійці з Валлонії не говорять нідерландською, а фламандці знають французьку гірше, ніж 20 років тому, і, як наслідок, їм важко зрозуміти один одного. «Протягом багатьох років французька мова в Бельгії вважалася мовою еліти й освічених людей, в той час як нідерландська мова була широко розповсюджена серед нижчого класу суспільства. Фламандський рух політично боровся за здобуття мовних прав упродовж XIX–XX століть, а також сприяв переходу економічного розвитку з Валлонії до Фландрії протягом середини XX століття» (Булда, 2020).

Мовні вимоги до професії в Бельгії залежать від сфери зайнятості. Наприклад, у Фландрії обов'язково слід знати нідерландську і бажано англійську мови. Знання французької потрібно в 75% випадків, а німецька мова є доволі специфічною для кожної окремої компанії. У Валлонії французька обов'язкова, а другою мовою може бути англійська. Вимога знати нідерландську мову рідша. Брюссель вимагає добрих знань нідерландської, французької й англійської мов.

Однак, завдяки мовному підходу в освіті, вимоги до професійних знань та навичок теж значно вищі ніж пропонують школи. Ще суперечливішим є те, що діти, які навчаються у школах Фландрії та Валлонії, насправді не завжди мають рівні можливості працевлаштування, оскільки нідерландську, як необхідну мову для роботи, зазвичай не викладають у школах Валлонії, тоді як французьку мову

у Фландрії викладають не обмежено. Як результат, ми бачимо високий рівень безробіття у Валлонії та багато політичних маніпуляцій у цьому плані.

Наприкінці XX – початку XXI ст. країни Євросоюзу зіштовхнулися з низкою соціокультурних проблем, пов'язаних з появою у складі країн цього союзу етнічних та релігійних меншин, менталітет та релігійні переконання яких розбігалися зі світоглядом переважної більшості корінного населення країн-засновників. Одні країни Євросоюзу намагалися не допустити до себе іммігрантів та позбутися тих, хто вже в'їхав, а інші – швидше асимілювати чи інтегрувати їх. Поповнюючись мігрантами з країн Азії і використовуючи їх працю, західноєвропейські країни не збагачувалися від цього культурно.

214 — Об'єктивною передумовою згаданих проблем є те, що дедалі більша частина населення країн ЄС народилися за його межами. Вже в 2010 р. таких людей було 31,4 млн, тобто 6,3% людей, які проживали в ЄС. Найбільша абсолютна кількість людей, народжених за межами ЄС, була в Німеччині (6,4 млн), Франції (5,1 млн), Сполученому Королівстві, яке тоді було членом ЄС, (4,7 млн), Іспанії (4,1 млн), Італії (3,2 млн) та Нідерландах (1,4 млн). У 2017 р. майже 825 000 претендентів набули громадянство держави-члена Європейського Союзу. Серед них – найбільші групи сформували громадяни Марокко, Албанії, Індії, Туреччини та Пакистану (Acquisition, 2019). Наприклад, у 2017 р. до ЄС прибули 2,4 млн іммігрантів з країн, що не входять до ЄС (Migration, 2019).

Етнічна багатобарвність спровокувала й загострення соціокультурних проблем. Так, турки сформували у Німеччині організації, які використовували «цінності західного лібералізму для реалізації антиліберальних антизахідних цінностей» (Погорельська, 2011). Головною перешкодою інтеграції мусульман у суспільство є релігія. Серед корінного населення поширюється ксенофобія, тоді як мігранти бажають жити у відповідності зі своїми традиціями, принципами. Успішній інтеграції заважають принципові положення для мусульман, наприклад, відмінності ролей чоловіка та жінки в суспільстві, носіння хіджабу. Примітно, що станом на 2021 р., Словаччина залишалася єдиною країною Європейського Союзу, на території якої не було побудовано жодної мечеті. Перш за все, це обумовлено тим, що на території країни проживає найменша мусульманська діаспора у порівнянні з іншими країнами ЄС.

Варто зазначити, що, усвідомлюючи вагомість соціокультурних проблем, лідери країн Євросоюзу дотримувалися на межі XX та XXI ст. концепції мультикультуралізму, яка виходить з трьох постулатів:

- кожен член суспільства має етнічно обумовлену культурну приналежність;
- кожна культура заслуговує на повагу;
- культурний плюралізм суспільства потребує підтримки держави.

Політика мультикультуралізму передбачає систему цілеспрямованих заходів на загальнодержавному, локальному й комунальному рівнях, спрямованих на забезпечення конструктивного співіснування різних расових, етнічних, культурних і релігійних груп в межах однієї ліберальної демократичної держави. Ліберальний мультикультуралізм, виступаючи за збереження різних культурних ідентичностей, водночас передбачає єдину політичну культуру, що базується на цінностях, спільних для всіх, хто проживає в цій державі. Радикальні ж прибічники мультикультуралізму ставлять групові права вище спільних для всього суспільства цінностей. Зрештою політика мультикультуралізму не суперечить інтеграції – вона має інтеграцію своєю кінцевою метою. Так було в Канаді, першій країні, яка офіційно взяла на озброєння політику мультикультуралізму. В країнах ЄС мультикультуралізм передбачає передовсім залучення до культурного поля елементів культур іммігрантів з країн «третього світу». В Німеччині створення мультикультурного суспільства обстоювали представники партії «зелених» як оптимальну противагу інтеграції, яку ототожнювали з асиміляцією. Радикальні активісти цієї партії вимагали полегшити умови в'їзду до Німеччини бідних і переслідуваних мігрантів, не порушувати їх групових прав на культурну ідентичність, не примушувати до насильницької інтеграції. Втім 2004 р. в країні був прийнятий закон про імміграцію, орієнтований, зокрема на цілеспрямовану інтеграцію в німецьке суспільство іммігрантів, що в ній проживають. Але спонукати до цього іммігрантів-мусульман, які мали німецьке громадянство, було вже неможливо.

Соціокультурні проблеми країн Євросоюзу особливо помітні на прикладі Німеччини, в якій німці становлять 91,5 %, а серед етнічних меншин переважають турки – 2,4 %, на інші ж етнічні меншини (греки, італійці, поляки, росіяни, сербо-хорвати, іспанці) припадає 6,1 % населення (The World Factbook, 2024). При цьому чисельність німців

стабільно зменшується, народжуваність 2015 р. склала 8,47 % (217-те місце у світі), смертність – 11,42 % (30-те місце) (The World Factbook, 2024), у країні існує від’ємний природний приріст. Через скорочення народжуваності суспільство старіє. Тож, зменшення питомої ваги етнічних німців у населенні країни є серйозною соціокультурною проблемою. Одна з причин та, що «народжуваність в сім’ях іммігрантів, що прибули до Німеччини з країн неєвропейських культур, значно перевищує рівень народжуваності в корінного населення. В довгостроковій перспективі це може викликати небажані зміни структури населення, послаблення німецького етносу та, зрештою, послаблення становища Німеччини у світі» (Погорельська, 2011).

216

Ще у 2010 р. на це звернув увагу німецький соціал-демократ Т. Саррацін у своїй книзі «Німеччина самоліквідується. Як ми програємо нашу країну», яка набула скандального розголосу. На його думку, відбувається негативний відбір, внаслідок якого Німеччина втрачає рівень інтелекту та розвитку. Цей процес зумовлений невірною імміграційною політикою, яка замість імпорту мозків десятиліттями займалася імпортом дешевої робочої сили. Подібна каста мігрантів, за Сарраціном, не здатна до інтеграції в німецьку систему і не збагатила Німеччину ні в інтелектуальному, ані у виробничому відношенні. «Мусульманській імміграції в Європу притаманні релігійність і прихильність до архаїчних форм життя. Ця суміш ускладнює економічну й культурну інтеграцію й, перешкоджаючи емансипації жінок, тягне за собою особливу багатодітність мусульманських іммігрантів, стимульовану до того ж соціальною державою» (Sarrazin, 2011).

На початку 2015 р. на країни Європейського Союзу обрушилася ще одна проблема – так звана міграційна криза. Війни в Сирії, Афганістані, Іраку й Лівії призвели до величезного потоку біженців з цих країн. Міграційну кризу 2015 р. називають найбільшою в Європі після Другої світової війни.

Протягом 2015 р. до Європи прибули 1,3 млн. осіб з проханням про надання притулку (Melani, Birte, 2017), це було найвищим показником за рік з часів Другої світової війни. Н. Пак виокремлює такі причини міграційної кризи 2015 р.:

- відсутність у значної кількості мігрантів можливостей для працевлаштування в їх рідній країні;
- економічна нестабільність, яка там існувала;
- висока загроза голодної смерті;

- брак соціальної справедливості;
- прагнення здобути якісну освіту у країнах Євросоюзу;
- природні катаклізми, які загрожували здоров'ю та життю їх мешканців;
- загроза життю в районі бойових дій.

Внаслідок цього Італію, Грецію та деякі інші країни Євросоюзу захлеснула хвиля мігрантів із країн Близького Сходу й Північної Африки. До Європи щодня приїздили декілька тисяч мігрантів. Уряди країн ЄС розміщували їх у «тимчасових таборах», але самі європейці не поділяли такої «гостинності». Реакцією Європи у відповідь на таку міграцію стало зростання хвилі націоналізму.

Відсутність фінансування й житла для розміщення біженців, не продумана концепція з розподілу мігрантів у країнах ЄС, невдоволення місцевих жителів тощо призвели до виникнення кризи в Європі, наслідки якої відчуються досі.

Важливо, на нашу думку, розглянути вплив міграційної кризи 2015 р. на настрої виборців у країнах ЄС. Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Норвегія, Словенія, Угорщина, Швеція – тимчасово відновили контроль на внутрішніх кордонах ЄС. Внаслідок міграційної кризи зростає популярність крайніх правих сил. Так, на президентських виборах 2017 р. у Франції Марі Ле Пен вийшла у II тур і зібрала 33,9% голосів (Макрон і Ле Пен, 2022). В Німеччині в 2015 р. було зареєстровано 747 нападів на житла мігрантів, у 222 випадках їм завдали тілесних ушкоджень. Така радикалізація настроїв свідчить, що міграція стала найбільшочішою проблемою, обійшовши економічні труднощі і безробіття.

Криза 2015 р. негативно вплинула на спільну політику ЄС щодо міграції. Країни ЄС виявились неготові до неї і відчули негативні наслідки в житловій, освітній та медичній сферах. Через неконтрольований потік біженців державам ЄС довелося фінансувати утримання мігрантів, скорочуючи відповідно видатки на свої соціальні програми через нестачу бюджетних коштів. Видатки на потреби біженців створили загрозу значного «політичного люфту». Отже, міграційна криза вплинула на внутрішнє функціонування ЄС; поставила під сумнів дієвість Шенгенських угод, що забезпечують свободу пересування в межах ЄС, оскільки через територію деяких країн Євросоюзу здійснювався транзит біженців.

Країни Євросоюзу відновили практику контролю на своїх кордонах. Так, Німеччина в 2017 р. на декілька місяців встановила контроль на кордоні з Австрією. До подібних заходів через терористичні загрози вдалися Австрія та Франція (Temporaru, 2024). Представники правих партій країн ЄС наголошували на необхідності впровадження заходів, спрямованих на обмеження потоків мігрантів. Поновлення міграційної кризи може стати причиною нового зростання економічних витрат на допомогу біженцям, отже, її тягар лягає на громадян цих країн. Зростання числа біженців, готових працювати за меншу зарплату, ніж громадяни країн ЄС, може посилити проблему безробіття (Кермач, 2015). Вочевидь, такий перебіг подій зашкодить інтересам громадян країн ЄС та спричинить негативні настрої щодо мігрантів. На це вказує й активізація націоналістичних організацій, стурбованих загрозами в соціокультурній сфері.

218 — Міграційна криза 2015 р., породжені нею соціокультурні проблеми засвідчили неефективність євроструктур, певну роз'єднаність у середовищі ЄС. Змінилися настрої громадськості країн ЄС: феномен міграції з країн Близького Сходу чимало європейців розглядають як загрозу, з якою слід боротися (Scalia, 2015).

Свого часу один з архітекторів Маастрихтського договору Жан-Клод Юнкер, голова Єврокомісії у 2014-2019 рр., відзначаючи успіхи в подоланні міграційної кризи 2015 р., підкреслював, що міграція залишатиметься викликом для майбутніх поколінь європейців на довгі роки (Малиновська, 2018). Тому Європа має підготувати відповідні інструменти для справедливого і відповідального врегулювання соціокультурних проблем, для належної відповіді на можливі кризи. За словами Ж.-К. Юнкера, настав час перейти від пропозицій до законів, а від законів – до практики. Таким чином, одним з найважливіших чинників сучасних соціокультурних проблем для країн ЄС стали міграційні тенденції біженців. Значне число біженців перетинає європейські кордони у пошуках кращого життя, що вже загрожує безпеці та стабільності європейських країн і спричинило кризові явища в європейському середовищі. Тому успішне подолання соціокультурних проблем в ЄС є досить важким та довготривалим, вимагає пошуку спільної позиції та, що найголовніше, встановлення чіткої та довгострокової стратегії, яка допоможе керівництву ЄС прогнозувати тенденції міграційних потоків і приймати відповідні рішення.

Для Європейського Союзу актуальною нині залишається пробле-

ма інтеграції країн-членів у сфері культурних відносин. Основним принципом організації соціального простору під час переходу громадянських суспільств індустріального типу до постіндустріального стану, від модерністської культури – до постмодерністської, а отже принципом постліберального й постнаціонального світопорядку має бути полісоціокультуралізм. Тому країни Євросоюзу мають послідовно керуватися принципом полісоціокультуралізму як у внутрішній, так і у зовнішній політиці.

Намагання керівних органів ЄС йти назустріч людям з різними життєвими цінностями, звичками й традиціями недвозначно свідчить про тенденції в сфері культури й не тільки. Ж. Монне (1888-1979), перший голова Європейського об'єднання вугілля і сталі, засновник сучасного європейського співтовариства, розпочав свої мемуари словами: «*Nous ne coalisons pas des Etats, nous unissons des hommes*» («Ми не об'єднуємо держави, ми об'єднуємо людей»). Практика свідчить про те, що здійснити друге набагато важче, але й набагато важливіше, ніж усунути кордони між країнами. Необхідно наголосити, що в цілому, у внутрішній культурній політиці Європейського Союзу демократичний вектор розвитку спрямовано на повноцінне визнання прав країн ЄС на реалізацію їх власної етнокультурної ідентичності. В свою чергу суб'єкти Європейського Союзу здебільшого згідні з визнанням права союзного центру на реалізацію його суверенності в необхідному обсязі сфер і сили впливу. Однак аналіз показує, що в цілому проблема культурної інтеграції в Європейському Союзі існує.

На думку німецького політолога К. Леггеві, сьогодні культура в Європі служить артикуляції конфліктів (тобто виявленню політичними силами вимог суб'єктів суспільства), а не їх пацифікації (умиротворенню). Сучасна культура переживає процес «креолізації», тобто реалізується як нестійка суміш мови рабів та мови колонізаторів. З цієї точки зору «глобалізація» може бути розглянута як «глокалізація» – а процес розвитку, що характеризується співіснуванням різноспрямованих тенденцій, на тлі глобалізації замість очікуваного зникнення регіональних відмінностей відбувається їх посилення. На думку Леггеві, американізація, – це, без сумніву, вульгаризація простору культури, але, з іншого боку, це й шлях до розкріпачення від влади старих ієрархій, до легалізації (досягнення однорідності) культурного буття європейців (Кривулін, 2008).

Таким чином, К. Леггеві вважає неминучою американізацію Європи як шлях до «європеїзації». Дійсно, мета європейського об'єднання часто зводилась переважно до економічних інтересів, а розкриття великої гуманістичної спадщини європейської культури залишилось на узбіччі. І лише останнім часом політики держав ЄС стали впритул займатися культурним будівництвом європейського співтовариства. Однак при цьому існують соціокультурні проблеми всередині самого Євросоюзу, наприклад, окремі країни бачать в інтеграційних процесах у сфері культури загрозу своїй національній культурі, поглинанню її певною субкультурою ЄС. Зростає число проблем фінансового характеру, в зв'язку з нерівними можливостями різних країн брати участь у фінансуванні загальноєвропейських культурних процесів.

Що стосується тих країн Євросоюзу, які в минулому перебували у складі СРСР, то їх соціокультурні проблеми здебільшого пов'язані з мовними проблемами, зокрема з суперечностями щодо функціонування російської мови, яку значна частина суспільства сприймає як мову нещодавніх окупантів.

220

Особливо актуальна ця проблема для Латвії, в якій питома вага росіян становить 24,49%, а частка латишів лише 62,74%, тобто менше 2/3 населення. Ще в 2004–2006 рр. школи для національних меншин в Латвії було реформовано таким чином, що в 10-12 класах, попри протести російських шкіл, щонайменше 60% навчальних годин мають проводитися латиською мовою.

У 2011 р. молодіжний рух «Об'єднана Латвія» розпочав збір підписів за визнання російської мови другою державною. Організатори також підтримали надання юридичного статусу латгальській мові. 29,4% учасників референдуму 2012 р. проголосували за надання російській мові статусу другої державної, але 74,8% виборців були проти, тож референдум закріпив статус латиської як єдиної державної мови Латвії. У 2018 р. Сейм Латвії вирішив у 2019-2022 рр. перевести школи для національних меншин на освіту латиською мовою. Вирішили 80% програми навчання в 7-9 класах викладати державною мовою, а після 2021/2022 н.р. в усіх середніх школах загальні предмети вивчаються латиською, даючи можливість школярам із національних меншин освоїти рідну мову, літературу і культуру та пов'язані з історією предмети. Отже, сучасна мовна політика Латвії спрямована передусім на розвиток національної мови, зокрема в освіті.

Сучасна агресія Росії проти України спричинила нову проблему для ЄС, пов'язану з облаштуванням українських біженців. Щоправда, її соціокультурний характер не настільки гострий, як це було у 2015 р., оскільки українці не мають разючих відмінностей від народів Євросоюзу. Проблема створює насамперед величезне число біженців з України. Наразі у країнах ЄС, за різними оцінками, перебувають понад чотири млн. осіб з України, які отримали статус тимчасового захисту (загальна кількість біженців з України в Європу може бути більшою). У червні 2023 р. їхня кількість збільшилася ще на 46 тис. чол., що на 1,1% більше ніж у травні (Соколенко, 2023). Найбільше українських біженців у Німеччині та Польщі. У прийомі українських біженців у країнах Євросоюзу велику роль відіграла громадськість. Протягом перших трьох тижнів війни в Європу приїхали 3 млн. осіб (Тренгардт, 2015). Позаяк державні органи країн ЄС не могли впоратися, безпосередню допомогу біженцям надали громадяни країн ЄС.

ЄС офіційно надав статус «тимчасового притулку» українським біженцям. Українці, в свою чергу, набули можливості їхати куди завгодно за власним вибором. Завдяки цьому українці мали можливості вибору місця проживання і так вдалося уникнути конфліктів між країнами ЄС. Українці розподілилися в Євросоюзі нерівномірно. Деякі країни, як Чехія чи Естонія, прийняли значно більше біженців з України ніж, наприклад, Угорщина, Франція чи Швеція. В деяких країнах більшість біженців вже працюють, в інших їх зайнятість дуже низька. Більшість біженців з України – це жінки з дітьми. ЄС в цілому й окремі його країни вимушені створювати для них нові умови та перспективи. Йдеться, зокрема про навчання для дітей та роботу для дорослих. Подальша доля біженців породжує нові соціокультурні проблеми. На початку люди сподівались, що війна швидко закінчиться і біженці повернуться додому за декілька місяців. Але після двох років війни слід констатувати, що перспективи її закінчення наразі туманні.

На думку німецького професора Д. Тренгардта, в 2015 р. готовність прийняти біженців була підірвана адміністративною діяльністю держав, кампаніями проти біженців і, звичайно, терактами. Він зазначав, що ситуацію з українськими біженцями у країнах ЄС можна порівняти з прийомом сирійців Туреччиною у 2015 р. Число біженців з Сирії теж налічувало близько 4 млн. Туреччина зробила все можливе для того, щоб прийняти біженців та створити необхід-

ні умови для їх подальшої інтеграції у внутрішнє життя (Тренгардт, 2015).

Однією з особливостей сучасної української міграції є велике число розділених сімей. Багато жінок з дітьми опинилися у країнах ЄС, тоді як чоловіки залишилися в Україні. Тож, у біженців зберігається постійний зв'язок з батьківщиною й можливість її відвідувати. Керівництво ЄС вимушене реагувати на такий відчутний чинник соціокультурних проблем, як міграція з охоплених війнами країн. 8 червня 2023 р. міністри внутрішніх справ країн ЄС прийняли міграційний пакт. У ньому було закріплено принцип умовності: або країни погоджуються на розміщення мігрантів, що прибувають до Південної Європи через Середземне море, або вони будуть платити близько 20-22 тис. євро за кожну неприйнятну людину (Гроссе, Біскуп, 2023). Нове розпорядження ЄС стосується розподілу 30 тисяч осіб в рік, тоді як в 2015 р. йшлося про 160 тисяч.

222

Пакт передбачає створення нової системи «обов'язкової солідарності», яка пропонує для держав-членів ЄС три варіанти поводження з новоприбулими мігрантами: прийняти певне число шукачів притулку на своїй території, заплатити 20 тис. євро за кожного мігранта, якому притулку не дали, або фінансувати певну підтримку, наприклад інфраструктуру й транспорт.

Ця угода одразу ж зустріла опір Угорщини і Польщі, які вже давно мають жорсткіші погляди на міграцію. Вони обурились тим, що угодою було досягнуто більшістю голосів країн ЄС, а не на засадах консенсусу. Прем'єр-міністр Польщі заявив про намір провести референдум щодо міграційної угоди ЄС в жовтні 2023 р. Президент Єврокомісії Урсула фон дер Ляйен нагадала, що Польща й Угорщина не зможуть блокувати нове рішення з міграційних питань відповідно до договорів ЄС, адже рішення приймаються більшістю, а не консенсусом.

Невдалі спроби інтегрувати іммігрантів у європейське суспільство призводять до загострення відносин між корінним населенням європейських держав та іммігрантами, зростання антиіммігрантських настроїв та масових протестів європейців проти міграційної політики національних урядів. Мігранти з азійських і африканських країн часто стають джерелом соціокультурних проблем, а серед корінного населення країн Євросоюзу подекуди є ксенофобські настрої. Вирішення цих проблем – нагальне завдання лідерів країн ЄС.

На окрему увагу заслуговують соціокультурні проблеми,

пов'язані зі становищем циган у країнах ЄС. Як вважає циганський громадський діяч Т. Халілов, для забезпечення позитивних настроїв щодо циган доцільно вести культурну дипломатію, тобто знайомити народи цих країн з культурою, мистецтвом, звичаями циган (Алексеева, 2010). З іншого боку, важливо допомогти циганам вписатися в життя країни проживання, дати освіту дітям, знайти роботу й побороти ті забобони щодо циган, які існують.

Насамперед йдеться про Румунію. Тут становище циган найкритичніше у порівнянні з іншими країнами Європи (Алексеева, 2010). Воно ускладнилось після 1989 р., коли впав комуністичний режим Н. Чаушеску і умови життя в Румунії через зміну суспільного ладу різко погіршилися. Цигани в пошуках прийнятних умов життя нелегально мігрували з Румунії до Німеччини, Франції та інших країн, де часто стикалися з попередженням ставленням.

Слід зазначити, що попри все це цигани створили низку громадських організацій у країнах ЄС. Так, функціонує циганський центр у Болгарії, в Угорщині діє приблизно 150-200 циганських організацій, в Чехії близько 100 (Алексеева, 2010). На початку ХХІ ст. депутатом Європарламенту від Угорщини була циганська активістка. В Угорщині діє європейський центр із захисту прав циган, а в Будапешті функціонує циганський освітній фонд, який виділяє стипендії представникам циганської молоді під час навчання та дослідницькі гранти. До актуальних проблем циганської спільноти можна віднести невідпрацьованість технологій соціального лобювання. В Раді Європи також існує форум з питань розвитку циганського руху Європи, але його ефективність поки що невисока.

Про настрої громадян країн ЄС щодо циган свідчать результати соціологічних досліджень. Коли європейців запитували, кого б вони не хотіли бачити в якості своїх сусідів, та їм був наданий певний перелік, то 76% назвали циган. Лише після них з великим відривом ідуть араби – близько 30% опитаних. Далі названо євреїв – 10% (Алексеева, 2010).

Цигани – не єдиний з народів Європи, який здавна мешкає на її теренах та потерпає від соціокультурних проблем. Досить гострою залишається проблема демократичного забезпечення національної самоідентифікації басків – невеликого етносу, чиєю батьківщиною є територія іспанської держави. Батьківщина Наполеона Бонапарта – Корсика – наполягає на дуже широкій автономії у складі Франції.

Висновки. Таким чином, за всієї демократичності і гуманізму Європейського Союзу в його країнах існує чимало нерозв'язаних проблем соціокультурного характеру. Це стосується і представників тих народів, які здавна мешкають в Європі, не маючи власних державних утворень, і мігрантів, які потрапили до країн ЄС в якості гастарбайтерів чи біженців з охоплених війною чи іншими катаклізмами регіонів. Вирішення цих проблем вимагає зокрема відповідного фінансування, до якого готові далеко не всі країни ЄС. Крім того, необхідна і добра воля та бажання представників цих етнічних груп, їх готовність до інтеграції в європейське суспільство.

Поки що ефект європейської політичної інтеграції є недостатнім, оскільки він стримується існуючими соціокультурними стереотипами. Отже, глобалізація, яка істотно вплинула на зміну політичних кордонів у Європі, потребує більш тривалого часу для забезпечення її впливу на сучасні соціокультурні межі. Соціокультурна глобалізація здійсниться тільки тоді, коли вона «ліквідує» як зовнішні, так і внутрішні соціокультурні межі в Європі.

224

Джерела та література:

1. Алексеева Л. Проблеми циган у Європі. URL: <https://www.svoboda.org/a/1936206.html>
2. Булда О. Мовна політика в Бельгії: уроки для України. 2020. URL: <https://www.promoteukraine.org/uk/movna-politika-v-belgii-uroki-dlya-ukraini/>
3. Гроссе Т., Біскуп Б. Експерт про міграційний пакт: Несправедливе ставлення ЄС до українських біженців і нелегальних мігрантів – це колоніальний комплекс Заходу. URL: <https://www.polskieradio.pl/397/7835/artykul/3201123>
4. Кермач Р. Проблема біженців в ЄС: довгострокові наслідки нового виклику / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/problema-bizhentsiv-v-es-dovgostrokovi-naslidki-novogo-vikliku>
5. Кривулін В. Ідентифікація можливого. 2008. URL: <http://old.polit.ru/documents/257635.html>
6. Макрон і Ле Пен вийшли у другий тур президентських виборів у Франції. URL: https://lb.ua/world/2022/04/11/513008_makron_i_le_pen_viyshli_drugiy_tur

7. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. Київ : НІСД, 2018. 472 с.

8. Погорельська С.В. Німеччина і мультикультуралізм. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/germaniya-i-multikulturalizm>

9. Соколенко Є. У Євросоюзі вже понад 4 мільйони біженців з України, їхня кількість зростає. URL: <https://www.unian.ua/world/u-yevrosoyuzi-vzhe-ponad-4-milyoni-bizhenciv-z-ukrajini-jihnya-kilkist-zrostaye-12356358.html>

10. Соціокультурні кордони об'єднаної Європи. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11312/>

11. Тренгардт Д. «Мова йде про модель вільного вибору – про те, що раніше вважалося неможливим». 2015. URL: <https://www.ipg-journal.io/ru/intervju/rech-idet-o-modeli-svobodnogo-vybora-o-tom-chto-ranshe-schitalos-nevozmozhnym-1800>

12. Acquisition of citizenship statistics. URL: www.ec.europa.eu/eurostat. 2019.

13. Beck U. Risk Society. Towards a New Modernity. 1992. URL: https://uk.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/66828_book_item_66828.pdf 225 —

14. Koopmans R. De asielloterij. Het Europese vluchtelingenbeleid van 2015 tot de Oekraïneoorlog», 2023. URL: <https://uitgeverijprometheus.nl/app/uploads/book/9789044652703-inkjexemplaar.pdf>

15. Melani B., Birte A., Griessler C., Rhomberg M. The migrant crisis: European perspectives and national discourses. Peter Filzmaier (preface). Zürich. 2017.

16. Migration and migrant population statistics. Eurostat. March 2019. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics

17. Norris P. In praise of skepticism: trust but verify. 2022. URL: <https://uitgeverijprometheus.nl/app/uploads/book/9789044652703-inkjexemplaar.pdf>

18. Sarrazin Th. Meine Thesen sollten der Integration dienen. Der Spiegel. 21.04.2011. URL: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,758686,00.html>

19. Scalia G. European migrant crisis, last measures of the EU policy on migration. URL: <http://mediterraneanaffairs.com/european-migrantcrisis-last-measures-of-the-eu-policy-on-migration/>

20. Temporary Reintroduction of Border Control / Euro-pean Commission. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/11934a69-6a45-4842-af94-18400fd274b7_en?filename=Full%20list%20of%20MS%20notifications_en_0.pdf

21. The World Factbook. Explore All Countries – Germany. Washington, D.C.: Central Intelligence Agency. 2024.

22. Vasileva K. 6.5 % of the EU population are foreigners and 9.4 % are born abroad. Eurostat, 34/2011.

References:

1. Aliksieieva L. Problemy tsyhan u Yevropi. URL: <https://www.svoboda.org/a/1936206.html>

2. Bulda O. Movna polityka v Belhii: uroky dlia Ukrainy. 2020. URL: <https://www.promoteukraine.org/uk/movna-politika-v-belgii-uroki-dlya-ukraini/>

226 — 3. Hrosse T., Biskup B. Ekspert pro mihratsiinyi pakt: Nespravedlyve stavlennia YeS do ukraïnskykh bizhentsiv i nelehalnykh mihrantiv – tse kolonialnyi kompleks Zakhodu. URL: <https://www.polskieradio.pl/397/7835/artykul/3201123>

4. Kermach R. Problema bizhentsiv v YeS: dovhostrokovi naslidky novoho vyklyku / Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva. URL: <https://dif.org.ua/article/problema-bizhentsiv-v-es-dovgostrokovi-naslidki-novogo-vikliku>

5. Kryvulin V. Identyfikatsiia mozhlyvoho. 2008. URL: <http://old.polit.ru/documents/257635.html>

6. Makron i Le Pen vyishly u druhyi tur prezidentskykh vyboriv u Frantsii. URL: https://lb.ua/world/2022/04/11/513008_makron_i_le_pen_vyshli_drugiy_tur

7. Malynovska O.A. Mihratsiina polityka: hlobalnyi kontekst ta ukraïnski realii : monohrafiia. Kyiv : NISD, 2018. 472 p.

8. Pohorelska S.V. Nimechchyna i multykulturalizm. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/germaniya-i-multikulturalizm>

9. Sokolenko Ye. U Yevrosoiuzi vzhe ponad 4 miliony bizhentsiv z Ukrainy, yikhnia kilkist zrostaie. URL: <https://www.unian.ua/world/u-yevrosoyuzi-vzhe-ponad-4-milyoni-bizhenciv-z-ukrajini-jihnya-kilkist-zrostaye-12356358.html>

10. Sotsiokulturni kordony obiednanoi Yevropy. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11312/>

11. Trenhardt D. «Mova yde pro model vilnoho vyboru – pro te, shcho ranishe vvazhalos nemozhlyvym». 2015. URL: <https://www.ipg-journal.io/ru/intervju/rech-idet-o-modeli-svobodnogo-vybora-o-tom-chto-ranshe-schitalos-nevozmozhnym-1800>

12. Acquisition of citizenship statistics. URL: www.ec.europa.eu/eurostat. 2019.

13. Beck U. Risk Society. Towards a New Modernity. 1992. URL: https://uk.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/66828_book_item_66828.pdf

14. Koopmans R. De asielloterij. Het Europese vluchtelingenbeleid van 2015 tot de Oekraïneoorlog», 2023. URL: <https://uitgeverijprometheus.nl/app/uploads/book/9789044652703-inkjexemplaar.pdf>

15. Melani B., Birte A., Griessler C., Rhomberg M. The migrant crisis: European perspectives and national discourses. Peter Filzmaier (preface). Zürich. 2017.

16. Migration and migrant population statistics. Eurostat. March 2019. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics 227

17. Norris P. In praise of skepticism: trust but verify. 2022. URL: <https://uitgeverijprometheus.nl/app/uploads/book/9789044652703-inkijexemplaar.pdf>

18. Sarrazin Th. Meine Thesen sollten der Integration dienen. Der Spiegel. 21.04.2011. URL: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,758686,00.html>

19. Scalia G. European migrant crisis, last measures of the EU policy on migration. URL: <http://mediterraneanaffairs.com/european-migrantcrisis-last-measures-of-the-eu-policy-on-migration/>

20. Temporary Reintroduction of Border Control / Euro-pean Commission. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/11934a69-6a45-4842-af94-18400fd274b7_en?filename=Full%20list%20of%20MS%20notifications_en_0.pdf

21. The World Factbook. Explore All Countries – Germany. Washington, D.C.: Central Intelligence Agency. 2024.

22. Vasileva K. 6.5 % of the EU population are foreigners and 9.4 % are born abroad. Eurostat, 34/2011.